

**Відтворення символів як перекладознавча проблема
(на матеріалі символіки простору в англomовних поетичних текстах
XIX – XX століть та їх українських, російських перекладів)**

Панасенко Катерина Олександрівна, аспірантка
Херсонський державний університет

Поняття «символ» у науці про переклад на даному етапі розвитку цієї молоді дисципліни поки що не отримало свого визначення. У «Глумачному перекладознавчому словнику» Л.Л. Нелюбіна визначення символу зводяться до розуміння його виключно як знаку, зручного для утилітарного використання умовного позначення [8, с. 192 – 193]. Таке трактування символу у контексті перекладознавчих досліджень, де важливо враховувати його функціонування у вихідному тексті (далі – ВТ) та його відтворення засобами цільової мови у тексті перекладу (далі – ПТ), не є релевантним, адже з позицій науки про переклад символ є значно складнішим, ніж просто умовне позначення.

Аналізуючи функціонування символів у художньому тексті та особливості відтворення символічних значень, закладених у ВТ, при перекладі, ми, услід за В.М. Кикотем, М.О. Новиковою, Ю.П. Солодубом, І.О. Шамою схильні розглядати символ у співвідношенням з поняттям «адекватність». Російський перекладознавець Ю.П. Солодуб справедливо зазначає, що «адекватним може вважатися лише такий переклад, у якому знаходять своє іншомовне вираження інтенції автора та система його символів» [7, с. 205]. Необхідність повноцінного відтворення образних компонентів ВТ, зокрема символу, який виступає одним із сигналів-маркерів поетичного підтексту, що формується внаслідок інтеграції конотацій лексичної одиниці в дистантно та контекстно розміщених надфразових єдностях, убачається важливою умовою досягнення адекватності при перекладі й українським дослідником і перекладачем В.М. Кикотем [2, с. 37]. Про здатність символів формувати підтекст говорить також І.М. Шама [11, с. 226]. Ми схильні розділяти твердження В.М. Кикотя та І.М. Шама про здатність символів маркувати підтекст художнього тексту загалом та поетичного тексту, зокрема, розуміючи

підтекст як «прихований сенс висловлення; внутрішній зміст мовлення, не виражений прямо, але такий, що витікає з ситуації, окремих деталей, реплік, діалогів героїв» [6]. Специфіка емоційності та експресивності символу полягає в його «згорнутості», імпліцитності. Символ здійснює потужний вплив на носіїв даної культури, оскільки вони адекватно сприймають його загальнокультурну, історично задану семантику. Саме з цієї причини символ часто не потребує експліцитного розгортання у тексті (його фрагменті): достатньо його короткої згадки або введення одного з його стійких атрибутів [4, с. 14]. Символіка представляє глибинну систему, «каркас» художнього тексту. Ця символічна система виявляє «образ світу» у даному художньому тексті набагато надійніше, ніж не лише відкриті авторські роздуми, але й більш очевидні рівні організації художнього тексту [4, с. 15]. Отже, символ у художньому тексті виступає ємним і економним засобом імпліцитного вираження авторської інтенції, лежить в основі формування підтексту.

Імпліцитна виражальна здатність символу може призвести до спотворення або невідтворення символіки ВТ у ПТ та стати причиною труднощів, з якими може зіткнутися перекладач, а саме: 1) виокремлення; 2) класифікації; 3) інтерпретації символів. Для їх подолання М.О. Новикова та І.Н. Шама пропонують методику аналізу символіки у художньому тексті, яка включає методики вилучення, класифікації та інтерпретації символів [4, с. 16 – 18]. З метою мінімізації суб'єктивного тлумачення ВТ, релевантним вбачається декодування символічного рівня ще на етапі підготовки до власне перекладу [11, с. 231]. Внаслідок рекурентного чи одноразового контекстного вживання лексична одиниця здатна набувати модальних аксіологічних конотацій та формувати образ-символ, який, у свою чергу, і лягає в основу підтекстової структури поетичного твору та дозволяє встановити його лейтмотивну ідею [2, с. 37]. Це означає, що перекладач повинен не стільки передати відповідник лексеми, наділеної у ВТ символічним значенням, скільки відтворити контекстуально релевантні конотації та бути уважним до мікро- та макроконтекстів. Приміром, у вірші Дж. Р. Кіплінга “The Stranger”

актуалізується значення воріт як кордону між «своїм» та «чужим» простором. Ліричний герой не знає, чи варто йому впускати чужинця, адже наміри цієї людини невідомі. У ВТ цей кордон майже перетнуто, що есплікується через словникове значення прийменника *within*. В українському ПТ В. Чернишенка лексему *gate* хоча й передано словниковим відповідником *ворота*, говорити про відтворення символічного значення, закладеного у ВТ, не можна, адже перекладач уживає прийменник *біля*, який, на противагу лексемі *within*, не актуалізує сему вторгнення: *The Stranger within my gate / He may be true or kind* [3, с. 112] та *Чужинець біля воріт / Впустити його, чи ні?* [3, с. 113].

Наведемо ще один приклад. Актуалізації мотиву смерті та проникнення потойбіччя до людського світу слугує мотив відкриття вікна у вірші Е. Дікінсон “There’s been a Death, in the Opposite House”: <..> *A Window opens like a Pod – / Abrupt – mechanically; / Somebody flings a Mattress out* [1]. Мотив смерті у ВТ підсилюється винесенням з дому матраців, що, ймовірно, пов’язано із ритуалом очищення дому після небіжчика. У російському ПТ Л. Ситника лексему *window*, наділену символічним значенням кордону, передано словниковим відповідником у поєднанні з граматичною заміною – *окна* у складі виразу <...> *Кто-то окна с грубым стуком – / Резко – отворил, / Чтобы вывесить матрасы* [1]. Таке перекладацьке рішення можна було б вважати адекватним, оскільки мотив відкриття вікон збережено, так само як і відтворено лексему *window*, однак у ВТ вікна відчиняються самовільно, їх не відчиняє людина з певною метою, як у ПТ. Самочинне відкриття вікон у ВТ є символічним, знаменуючи вторгнення смерті, у той час, як у ПТ вікна відчиняє людина задля того, щоб вивісити матраци, а це значною мірою послаблює мотив безіменного ворожого вторгнення смерті.

Символ характеризується поліетнічною національно-культурною обумовленістю, тому ієрархія його значень (ядро-периферія) завжди детермінована певною національно-культурною системою. У зв’язку із цим, перекладач, з одного боку, може скористатися аналогічним символом приймаючої культури, але, з іншого боку, він має враховувати диференційні

ознаки цього символу у двох культурах [4, с. 15]. Наведемо приклад для підтвердження цієї думки. У поезії Р. Фроста неодноразово спостерігається апеляція до *узлісся*, що символізує контактну, а отже – найнебезпечнішу зону на кордоні між світами. Ліричного героя вірша “Come in”, пройнятого мотивом смерті, поет також розміщує на узліссі. Словосполучення *edge of the woods*, наділене у ВТ символічним значенням у виразі ВТ *As I came to the edge of the woods / Thrush music – hark* [10, с. 334], у російському ПТ І. Кашкіна передано відповідником *опушка лесная* у виразі *Подошел я к опушке лесной / Тише, сердце, внимли!* [9, с. 105]. На перший погляд, таке перекладацьке рішення є правильним, адже перекладач скористався відповідним словосполученням до словосполучення-символу ВТ. Однак, у російській культурній традиції лексема *опушка* часто вживається у дитячому фольклорі. З огляду простору ця лексема не сприяє виникненню страху та тривоги і не асоціюється з образом людини, яка стоїть «на краю», підводячи підсумок життя, що формує підтекст ВТ. Маючи тісні зв'язки з фольклорною традицією, поява лексеми *опушка* призводить до зміщення жанру поетичного тексту та нівелювання символічного значення словосполучення *edge of the woods*.

На основі наведених тверджень та прикладів, не можна не погодитися з Л. Озеровим про те, що «при поетичному перекладі слово може бути іншим, аби воно викликало асоціації, близькі оригіналу» [5, с. 350]. Приступаючи до інтерпретації сенсу ВТ на основі закладених у ньому символів культури, перекладати треба не слова, а їх сенс, що актуалізується у даному тексті [11, с. 225]. Прагнення перекладача досягти емоційної та естетичної адекватності дозволяє йому дещо відійти від ВТ, за умови збереження основної інтенції та системи символів ВТ [7, с. 205].

Отже, у рамках перекладознавчого дослідження поетичних текстів релевантним убачаємо розуміти символ як елемент художнього тексту, який бере участь у формуванні його підтексту, виступає емним і дієвим засобом вираження авторської інтенції або лейтмотиву тексту та потребує адекватного (причому, не обов'язково еквівалентного!) відтворення свого конотативного

(асоціативного) плану засобами цільової мови.

Список використаних джерел

1. Дикинсон Э. Стихотворения [Электронный ресурс] / Э. Дикинсон. – Режим доступа: www.lib.ru/POEZIQ/DIKINSON/stihi.txt.
2. Кикоть В. Символ у творенні та перекладі підтексту поетичного твору / В. Кикоть // Вісник Черкаського університету: Філологічні науки. – 2009. – Вип. 159. – С. 14–38.
3. Киплинг Дж.Р. Межичасся: Поетичні твори / Упоряд. В. Чернишенко. – Англ. Мовою з паралельним українським перекладом. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 304 с.
4. Новикова М.А. Символика в художественном тексте. Символика пространства (на материале «Вечеров на хуторе близ Диканьки» Н.В. Гоголя и их английских переводов) : [учеб.пособие] / М.А.Новикова, И.Н.Шама. – Запорожье: СП «Верже», 1996. – 172 с.
5. Озеров Л. Слово и его ассоциативное поле / Л. Озеров // Литература и перевод: проблемы теории. – М. : «Прогресс», «Литера», 1992. – С. 348 – 356.
6. Словарь литературоведческих терминов [Электронный ресурс] / С.П. Белокурова. – СПб., 2005. – 320 с. – Режим доступа: www.gramma.ru/LIT/?id=3.0.
7. Солодуб Ю. П. Теория и практика художественного перевода: [Учеб. пособие для студ. лингв. фак. высш. учеб. заведений] / Ю. П. Солодуб, Ф. Б. Альбрехт, А. Ю. Кузнецов. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 304 с.
8. Толковый переводоведческий словарь/Л.Л. Нелюбин. – 3-е изд., перераб. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 320 с.
9. Фрост Р. Из девяти книг / Р. Фрост. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1963. – с.
10. Шама И.Н. О декодировании и воспроизведении символика в поэтическом переводе (на материале «The arrow and the song» Г.У.Лонгфелло) // Вісник ЗНУ: Філологічні науки. – 2008. – №1. – С. 223–232.
11. The poetry of Robert Frost. The collected poems, omplete and unabridged. Edited by Edward Connery Lathern. – New York: Henry Holt and Company, 1979. – 610 p.